

הצלמים עמית מנול

חוגגים את המימונה בישראל

חג המימונה מאז ועד היום

על הגלגולים שעברה המימונה - מחגיגות דתיות וטקסיות בצפון אפריקה לחג ישראלי המוני פאן אצלנו

הפיפורים לא השלימו ביניהם, לחזור ולהיות חברים. למחרת ליל המימונה נהגו יהודי צפון אפריקה לצאת לטבע, לטבול במקור מים, לאכול ולשיר ולרקוד.

המימונה הראשונה בישראל

בְּעֶשֶׂר הָרֵאשׁוֹן שֶׁל הַמַּדְרִינָה חָגְגוּ אֶת הַמִּימוֹנָה בְּמִסְגֵּר מְשֻׁפָּחֵת מְצֻמְצָמָת. ד"ר שרעבי מציינת, כי לעולים מצפון אפריקה היה דימוי עצמי שלילי (נגטיבי), מכיוון שבישראל התייחסו אליהם ואל מנהגיהם התייחסות סטריאוטיפית, ולכן הם לא רצו להבליט מנהג שהיה רק שלהם.

חגיגות המימונה כאירוע המוני בישראל נערכו לראשונה בשנת 1966. שלושה מאות חוגגים ממרוקו יצאו לחגוג ביער הרצל שליד בן-שמון, כדי לחגוג את המסורת של מימונה בחיק הטבע.

יזום החגיגה, שאול בן-שמחון (איש ההסתדרות), מספר בספר על הגורמים שהביאו אותו לערוך את האירוע: המיתון הקשה ששרר אז בארץ והוביל לתסכול וניכור חברתי; הרצון להפגין עוצמה (פזח), להראות את כוחם של יוצאי צפון אפריקה, וכך לדאוג לקידום העניינים שלהם, וגם הרצון לא להתבטל בפני הממסד, אלא להבליט את התרבות ואת הזהות האתנית המיוחדת של יוצאי צפון אפריקה, ולתת ביטוי לזכותם להיות שונים, ולהמשיך את המסורת שהביאו מהבית.

חגיגה המונית

בעקבות הצלחתו של המפגש הראשון, התקבלה החלטה להמשיך את המסורת, ובשנת 1967 התקיימה חגיגה נוספת, הפעם בירושלים ובהשתתפות כ-5,000 איש. וכך, משנה לשנה, הלך ועלה מספר המשתתפים

אסורה אכילתו", כותבת ד"ר שרעבי. המחברת מְמַשִּׁיכָה וּמְצִיֵּינָת אֶת הַסְּמֵלִיּוֹת (הסימבוליות) שהיתה לחג המימונה בצפון אפריקה: התבואה, שתפסה בטקסים מקום מרכזי, משום שבעונה זו מתחיל הקציר; תחילתה של שנה חדשה על-פי התורה; מעבר טקסי משמחת החג - לחיי היומיום; ממגבלות החמץ - לחיי שגרה (רוטינה).

המימונה נחשבה בצפון אפריקה לחג בפני עצמו, עם טקסים ותפילות, ריקודים ותהלוכות, קישוטים ומאכלים מיוחדים, בגדים חגיגיים ושירים. במקומות רבים נהגו המוסלמים להביא לשכניהם היהודים פרחים, פירות, שיבולים, מוצרי חלב טריים, קמח ושמרים. בתמורה נתנו היהודים לשכניהם המוסלמים מאכלי פסח מיוחדים שהכינו, ורבים ראו בחג הזה הזדמנות לחזק את הקשרים עם השכנים המוסלמים.

במהלך ליל המימונה הוגש לשולחן החמץ הראשון, הלא הוא המופלטה, בצק דק מטוגן, שאכלו אותו כשהוא טבול בחמאה ודבש.

לישת הבצק ללחם הראשון (עם שמרים שהביאו המוסלמים) נעשתה בטקס בערב המימונה, בדרך כלל בידי האישה הנכבדה ביותר במשפחה. בזמן הלישה קראו הגברים פרקי תורה ושרו פיוטים. הלחם נאפה למחרת, עם סוכר וצימוקים.

קבלת האורחים היתה מרפוב מרכזי בחגיגות ליל המימונה. הדלתות היו פתוחות לרווחה עד שעות הלילה המאוחרות, ואנשים עברו מבית לבית לביקור קצר, בלי שהזמינו אותם, כדי לקיים מצווה גדולה של לברך ולהתברך.

המרואיינים לספר הדגישו את האחוה (הידידות) שבביקורים ההדדיים (אלה אצל אלה), ואת העובדה שמנהג "הדלת הפתוחה" נתן הזדמנות גם לאנשים שיש ביניהם סכסוכים קשים, עד כדי כך שאפילו ביום

אילו (אינה) גלגולים עבר חג המימונה מאז שחגגו אותו יהודים בצפון אפריקה ועד שהפך לחג עממי ישראלי? הסוציולוגית ד"ר רחל שרעבי חקרה את הנושא, ופרסמה את המסקנות שלה בספר חדש, שמציג את התהליך המרתק. החלק הראשון של הספר "חג המימונה: מהפריפריה אל המרכז" (הוצאת הקיבוץ המאוחד) עוסק במנהגי החג כפי שהיו מקובלים בקהילות היהודיות בצפון אפריקה. החלק השני עוסק במימונה בישראל, וכיצד הפכה מחג סקטוריאלי (סקטור - מגזר) לחג לאומי.

החגיגות בצפון אפריקה

המימונה התפתחה בקרב (בין) יהודי צפון אפריקה, ובעיקר מרוקו, בראשית המאה ה-18. השם "מימונה" מקורו, בנראה, במילה "מימון", שפירושה בערבית מזל. יש גם הקושרים את המימונה למילה העברית "אמונה", ואחרים טוענים שהחג נוצר בעצם לזכרו של הרב מימון, אביו של הרמב"ם, שנפטר באסרו חג פסח.

מנהגי החג, לדעת כמה חוקרים, קשורים לחגיגות העומר, שנחגגו בבית המקדש. אחרים מסבירים שהם קשורים למנהגי הנוצרים יוצאי ספרד, שחוגגים את ה"מונה" ביום השני של חג הפסחא. הספר אחר קושר בין המימונה לעובדה שבערב זה נערכו קשרי שידוכים ואירוסים.

המחברת סבורה (חושבת) ששם החג ומשמעותו קשורים לטקס המרכזי שנערך בו: לישת הבצק של הלחם הראשון שלאחר הפסח, שאותו כינו בקהילות מסוימות בשם "מימונה".

"טקס הכנסת הלחם היה בעיקרו טקס פרידה מחג הפסח. הוא סימל את המעבר מן החג לחול, והתיר (הרשה) את אכילת החמץ לאחר עשרה ימים שבהם

המיימונה - מחג עדתי לחג ישראל

"טקס הכנסת הלחם". זה היה בעיקרו טקס פרידה מחג הפסח

המיימונה: "זה דור שמשחרר מההתנגדות למשפחתו ולמנהגי העדה שלו, וכיום הוא חוגג את החג ללא היסוס ומקום ניוח".

עורך-הדין עמי סביר מסכים עם וזאנה ומוסיף: "בילדותי, בשנות השבעים, בשיאו של הקונפליקט האשכנזי-מוזרחי, לא היו חגיגות המיימונה מקור לגאווה. אנחנו, הדור הצעיר ששאף להשתלב בחברה הישראלית, חגגנו בסתר. בקבות השנים ועם שינוי הגישה למוזרחיים, השתנתה גם תפיסת המיימונה. אם בעבר התביישתי להזמין חברים קרובים לביתי, היום אני מזמין אפילו את הלקוחות שלי".

בהפיכת המיימונה לחג ישראלי, חוזרת ומדגישה ד"ר רחל שרעבי, קיבלו המנהגים פרשנות חדשה: פחות תפילות, טקסי שידוכים וברכות, והיעלמות כמעט מוחלטת של מנהג הטבילה במקור מים. במקומם של אלה נוספו לחג הופעות של להקות ואמנים מעדות שונות, אוהלים מרכזיים ותערוכות של קבוצות אנתיות, נוכחות מסיבית של פוליטיקאים, מסיבות דיג'יי, קהל מגוון, ועוד.

כוחם של הנקלטים

"המיימונה", מסכמת ד"ר שרעבי, "זקפה (הרימה) את קומתם הפוליטית והתרבותית של יוצאי צפון אפריקה. [...] האקלים הפלונרליסטי בחברה הישראלית חיזק תחושות אלה".

המהפך שעבר החג מלמד שתרבות נקלטת היא לא תמיד חלשה, והיא יכולה להשתלב בתרבות ההגמונית ואף להשפיע עליה. המיימונה מוכיחה כי תהליך ההגירה אינו דווקא פוזה שבו הנקלט הוא פסיבי, אלא זהו מצב של משא-ומתן מתמשך, שבו שני הצדדים משפיעים זה על זה.

איילה פרלמוטר

נציבות שירות המדינה בחג המיימונה פיום חופשה לעובדי המדינה, והחגיגות התחילו לקבל מימון רשמי, כך שהמיימונה אכן הפכה לחג לאומי.

בסוף שנות השמונים השתתפו בחגיגות המיימונה למעלה ממיליון וחצי חוגגים, מכל העדות והזרמים. לראשונה התחילו גם קהילות יהודיות באירופה ובאמריקה לציין את החג, ונדמה שהמיימונה הפכה מחג עדתי לחג של כל העם.

בשנות התשעים, השנים של העלייה הגדולה מרוסיה, דאגו מארגני המיימונה לשלב את העולים החדשים בחגיגות. הם פרסמו מודעות בעיתונים, גם ברוסית, לגבי אירועי החג, ודאגו לארח כעשרים אלף משפחות עולים מברית-המועצות, אתיופיה וגלויות אחרות, בכתי משפחות יוצאות צפון אפריקה. באירוע המרכזי שרה זמרת עולה מרוסיה עם ג'ו עמר את השיר "שלום לבן דודי". סם בן-שמרית, ראש תנועת "ביחד", ראה בכך דוגמה לאקלים הפלונרליסטי שנוצר בארץ, לעומת השנים הראשונות והקשות שעברו על העולים יוצאי צפון אפריקה, שהיו "מחוץ לקונצנוס".

יחד עם זאת מציינת שרעבי, כי בשנות התשעים יצאו רבנים ספרדים רבים נגד חגיגות המיימונה, מאחר שלמרות המאמצים הרבים של תנועת "ביחד", הן נשאו עדיין אופי של יום מנגל "זול".

חג ישראלי

את שנות האלפיים מתארת שרעבי כשנים שבהן הפכה המיימונה לחג ישראלי: לצד המאכלים המסורתיים, מוגשים גם בורקס וממתקים; לצד השירים המרוקניים מושמעים גם שירים ישראליים, ויש אפילו החוגגים את החג במועדוני לילה.

שלמה וזאנה, שהוא חבר "הקשת הדמוקרטית המזרחית", מספר בספר על האופי הישראלי של

בחג, תוך הדגשת המנהגים המיוחדים: הבילוי בתיק הטבעי; הלבוש המסורתי החגיגי; תחרויות זמרה ונגינה; קישוט השולחנות בחיטה, ועוד. יחד עם זאת, בעיני רבים, הפכו החגיגות מאירועים בעלי תוכן דתי וערכי - ל"חגיגות (חגיגות) של זלילה וריקודי בטון".

בשנת 1979 קמה תנועת "ביחד", תנועה רעיונית אפוליטית של אינטלקטואלים יוצאי צפון אפריקה. חברי התנועה רצו לשמר ולהפיץ את תרבות צפון אפריקה ברבים, וכן לחזק את אהדות העם על-ידי הדגשת ערכים ומורשת משותפים. חברי התנועה ביקשו להעניק לחגיגות המיימונה תכנים ערפניים, שיבליטו את נכסי הרוח של העדה המרוקנית וישפרו (ישנו לטובה) את הדימוי הפלתי מוצדק שלהם בעיני רבים.

בעקבות היוזמה של התנועה, נפתחו אירועי המיימונה באותה שנה בכרקה של הרב עובדיה יוסף בבית-הפנסת. למחרת התקיימו אירועים ששמו דגש על הצגת יהדות צפון אפריקה ותרבותה: השמעת פיוטים ושירים מסורתיים; תערוכות של תלבושות, כילים, ציורים, ספרים וכתבי-יד; יום עיון על עולמם הרוחני של חכמי צפון אפריקה; חידון ארצי לנוער בנושא מורשת יהדות צפון אפריקה; תערוכות צילום, ועוד ועוד.

חגיגה פוליטית

בתחילת שנות השמונים התחיל המתח הפוליטי לתת את אותותיו (סימניו) במיימונה, וזאת אחרי שהמארגנים ניסו בליכך להפוך אותה ליום של אהדות לאומית. ראשי "ביחד" עשו כל מאמץ בשנים הבאות למנוע מגורמים פוליטיים לנצל את חגיגות המיימונה לצורכיהם, אך למרות רצונם, נעשתה המיימונה ליום החג של הפוליטיקאים. מצד שני, בשנת 1982 הכירה